

Seredina 1950–h – pochatok 1990–h rokov / A. M. Rusnachenko. – K. : Vidavnitstvo imeni Oleni Teligi, 1998. – 720 s.

17. Rusnachenko A. M. Rozumom i sertsem. Ukrayinska suspilno-politichna dumka 1940–1980–h rokov / A. M. Rusnachenko. – K. : Vidavnichiy dim “KM Academia”, 1999. – 323 s.

18. Subtelniy O. Ukrayina: Istoriya / O. Subtelniy / Per. z angl. Yu. I. Shevchuka; Vst. st. S. V. Kulchitskogo. – 3-te vid., pererob. i dop. – K. : Libid, 1993. – 720 s.

19. Chuvardinskiy O. G. Gromadyanske suspilstvo v Ukrayini: stanovlennya, funktsionuvannya, perspektivi rozvitku : avtoref. dis. ... doktora polit. nauk : 23.00.02 / Chuvardinskiy Oleksandr Georgiyovich. – Kiyiv, 2008. – 31 s.

20. Shulga N. Dreyf na obochinu. Dvadsat let obschestvennykh izmeneniy v Ukraine / N. A. Shulga. – K. : TOV “Drukarnya “Biznespoligraf”, 2011. – 448 s.

Kucheruk M. S., candidate of historical sciences, docent of Department of history and ethnography of Ukraine, Odessa National Polytechnical University (Ukraine, Odessa), kucherukmaryna@ukr.net

The proclamation of independence of Ukraine as the result of aspiration of civil society

The presence of civil society provides a developed middle class. In Ukraine middle class is underdeveloped. Events 2013–2014 in Ukraine prove that the Ukrainian the European nation. Also we have few in number, but powerful civil society.

The Soviet period of Ukrainian history, starting from the activities of the sixties and before independence, can be described as first, a cultural stage of development of civil society (1961–1991). Undoubtedly, there is no reason to talk about fully formed middle class and civil society in 1991. However, the activities of dissidents was the impetus, and the emergence of informal institutions and further consolidation in the people's movement of Ukraine were the first steps.

Independence has opened new prospects for the Ukrainian nation, and a number of challenges accordingly. 1991 was the beginning of a new era – an independent, sovereign state. Development of the basis for the successful functioning of the middle class and civil society were the main tasks for the coming years.

Keywords: dissidents, civil society, the middle class, the bourgeoisie, the informal associations.

Kucheruk M. S., кандидат исторических наук, доцент кафедры истории и этнографии Украины, Одесский национальный политехнический университет (Украина, Одесса), kucherukmaryna@ukr.net

Провозглашение независимости Украины как достижение гражданского общества

Экономической основой гражданского общества является развитый средний класс, который, как считают, в Украине недостаточно сформирован. События 2013–2014 гг. в Украине доказывают не только европейскость украинской нации, но и наличие хотя и немногочисленного, но достаточно мощного гражданского общества.

Советский период истории Украины, начиная от деятельности шестидесятников и до провозглашения независимости, можно охарактеризовать как первый, культурный этап развития гражданского общества (1961–1991 гг.). Бесспорно, нет оснований говорить о сформировавшемся в полной мере среднего класса и гражданского общества на 1991 год. Однако, деятельность диссидентов стала толчком, а возникновение неформальных организаций и дальнейшее объединение в Народный Рух Украины стали первыми шагами.

Обретение независимости открыло как новые перспективы перед украинской нацией, так и ряд вызовов. 1991 год стал началом новой эпохи – независимого, суверенного государства. Развитие базиса для успешного функционирования среднего класса и гражданского общества стали основными задачами на последующие годы.

Ключевые слова: диссиденты, гражданское общество, средний класс, буржуазия, неформальные объединения.

* * *

УДК [94:32]:070(44)

Плюта Н. В.
кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії,
Рівненський державний гуманітарний університет
(Україна, Рівне), plyta@ukr.net

ПОЗИЦІЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ ПРЕСИ СТОСОВНО ФАШОДСЬКОЇ КРИЗИ

Розглянуто колоніальну політику Франції в Африці в 90-рр. XIX ст., зокрема, досліджено франко-англійські суперечності у Фашоді, реакцію на це

французької преси та суспільства. Мета дослідження – здійснити аналіз позиції французької преси щодо франко-англійських протиріч у Фашоді наприкінці XIX ст. Фашодський інцидент був для Франції важливим етапом у боротьбі за зміцнення колоніальної імперії. Публікації періодичних видань, присвячені англійській колоніальній експансії в Африці, носили характер, який співпадав із політичними настроями в уряді. Якщо на початку Фашодського конфлікту французька преса вороже ставилася до Англії, то до кінця жовтня ця позиція змінюється. Пояснюється це тим, що частина французької правлячої верхівки, яка спочатку вважала, що Англія не наважиться розв'язати війну через зіткнення у Фашоді, переконалася у зворотному, судячи із виступів англійських імперіалістів. Французька преса переглянула свої позиції через реальну загрозу війни.

Ключові слова: Франція, колоніальна політика, Фашодська криза, франко-англійські колоніальні протиріччя, політичні дискусії, справа Дрейфуса.

Суперечності між Францією та Великою Британією, які з'явилися у 80–90-х роках XIX ст. у ході боротьби цих країн за території на Африканському континенті, в подальшому стали однією з причин виникнення Першої світової війни. У своєму прагненні захопити території Східної Африки Франція наштовхнулася на подібні ж устремління Великої Британії. Фашодська криза є одним з ключових питань у франко-англійських колоніальних протиріччях.

В цих умовах взаємовідносини з Англією викликали пильну увагу французьких політичних діячів та преси. Внаслідок цього актуальним є вивчення позиції періодичних видань Франції та її впливу на урядові рішення з приводу франко-англійських протиріч в Африці. Доцільним є і дослідження питання про взаємовплив урядової політики й суспільної думки Франції із вказаної проблематики.

Проблему франко-англійських колоніальних протиріч на африканському континенті досліджували ряд зарубіжних, радянських та російських науковців. Окремі питання даної проблеми розглядали у своїх працях Ж. Арман, Р. Жирарде, К. Хіршфілд, У. Лангер, А. З. Манфред, В. В. Александров, І. С. Чарний, І. А. Улановська, В. А. Субботін. Вперше у вітчизняній науці, С. С. Троян здійснив дослідження політичної боротьби в Німеччині з питань колоніальної політики в Африці у 1871–1890 рр., у ході якого висвітлив окремі аспекти загострення франко-німецьких протиріч в Африці.

Загалом, аналіз сучасної монографічної літератури та періодичних видань дозволяє констатувати, що як у зарубіжній, так і у вітчизняній історіографії немає спеціальних праць, присвячених висвітленню позиції преси Франції щодо Фашодської кризи.

Мета дослідження – здійснити комплексний аналіз позиції французької преси щодо франко-англійських протиріч у Фашоді наприкінці XIX ст. Основні завдання: висвітлити ставлення різних періодичних видань Франції до перипетій колоніальних суперечок у Фашоді, дослідити зміну позиції преси Франції від початку до кінця конфлікту.

Вивчення Фашодської кризи 1898 р. допомагає висвітлити прийоми та методи, які застосовувалися європейською дипломатією при імперіалістичному розподілі африканського материка. Колоніальні суперечності з Англією викликали пильну увагу французьких політичних діячів і громадськості. У цьому плані підвищений науковий інтерес становить вивчення суспільної думки Франції та її впливу на рішення уряду стосовно врегулювання Фашодського конфлікту.

Між французьким і англійським імперіалізмом у боротьбі за владу над Верхів'ями Нілу у другій половині 1898 р. відбулася фінальна та вирішальна сутичка. Посол Росії в Лондоні С. Стааль писав на початку вересня 1898 р.: “Англійці повстають проти утвердження Франції на Верхів'ях Нілу на тій підставі, що це провінції, які належать Єгипту, і якщо хедив і не володіє ними останні роки, то вони перебувають у сфері впливу Великобританії” [3, арк. 316].

10 липня 1898 р. експедиція французького капітана Жана-Багіста Маршана зайняла містечко Фашода, яке знаходилося на лівому березі Нілу, таким чином Франція заявила свої претензії на частину Судану [5, с. 421].

В той час із півночі, назустріч французькому загону, вгору по Нілу рухався експедиційний корпус англійського генерала Г. Кітченера, війська якого 2 вересня 1898 р. розбили арабів при Омдурмані. 6 вересня Г. Кітченер одержав повідомлення про те, що у Фашоді перебуває французький загін, пізніше Г. Кітченер вимагав від Ж.-Б. Маршана, щоб французький офіцер вивів війська з долини Нілу, але Маршан відмовився покинути Фашоду без вказівок свого уряду [2, с. 48]. Як відомо, загону Ж.-Б. Маршана із 126 чоловік протистояла двадцятип'ятитисячна армія, якою командував Горацио Герберт Кітченер. Так виник Фашодський інцидент. Внутрішнє становище в обох країнах не було однаковим, перевага була на боці англійського імперіалізму.

Впродовж двох місяців, що пройшли з часу прийняття рішення про евакуацію із Фашоди, Франція не виявляла ніякого бажання взяти реванш за завдану їй поразку. Перемога була закріплена за Англією. До переговорів про розмежування сфер впливу в Африці Франція та Англія приступили у січні 1899 р., а 21 березня 1899 р. була підписана угода, яка поклала кінець територіальним суперечкам. Стаття II декларації визначала сфери впливу Франції й Англії. Перша одержала частину Центральної Африки між басейном озера Чад і вододілом Конго та Нілу, друга – Східний Судан. Таким чином, французько-англійська угода 1899 р. завершувала розподіл Центральної Африки [7, с. 168–169].

Через Фашодський інцидент у Франції піднялася хвиля шовінізму. Ось як висловлювались про це російські журналісти: “Всі заговорили про Фашоду як про щось важливе, чим жодна зі сторін, що сперечаються, не може поступитися іншій без шкоди для своєї національної гідності” [1, с. 43]. Внутрішньополітичне становище в Франції в період Фашодської кризи було вкрай напруженим, у Франції в цей час більше думали про це, ніж про зіткнення з Англією в Судані.

На позицію Франції у Фашодській кризі вплинуло те, що французька верхівка найбільш боялася створення революційної ситуації у Франції. Все це змушувало французький уряд шукати компроміс з Англією. Багато хто з дипломатів, особливо з поміркованих республіканців, були за зближення з Англією, у тому числі Поль Камбон і д'Етурнель де Констан, вони обидва у різний час були послами Франції в Лондоні [16, р. 445].

У квітні 1897 р. у Франції під керівництвом Жан-Марі де Ланессана створюється спілка “сердечної згоди”, але, не будучи підтриманою міністерством закордонних справ, вона незабаром припиняє своє існування. Ж.-М. де Ланессан, колишній губернатор Індокитаю і морський міністр, був одним із найбільш дійових прихильників зближення з Англією. У дні Фашодської кризи Ж.-М. де Ланессан публікує в пресі низку статей із закликом до примирення з Англією.

Французькі соціалісти жоресистського та мільєраністського напрямків, як і зазначені представники правлячих партій, вимагали зближення з Англією. Політика жоресистів і мільєраністів при цьому була спрямована на те, щоб підтримати пануючі класи Франції в їхньому прагненні створити імперіалістичну англо-французьку антанту.

Як заявляв у “LaVoixdupuple” у дні Фашодської кризи соціаліст Дюбрейль, Франція виявилася в числі супротивників Англії завдяки гідним осудженням дії французького уряду [9].

Перспектива війни з Англією викликала несприятливу реакцію французької біржі. 24 жовтня, після того, як з Лондона надійшли накази англійських вкладників про продаж тривідсоткових цінних французьких державних паперів, у Парижі на біржі почалося падіння цих паперів. 25 жовтня біржа у Франції “дуже нервово”, як висловлювалась урядова “LeTemps”, реагувала на падіння в Англії англійських державних паперів, що було викликано напруженістю англо-французьких відносин. Зі 101,80% 23 жовтня французькі державні трипроцентні папери падають до 101,25% 25 жовтня при відкритті біржі. Падіння трипроцентних паперів спричиняє падіння курсу багатьох акцій. Як повідомляла “LeTemps” 31 жовтня, Фашодська криза викликала “нервозність капіталістів...”. Лише після рішення уряду Франції про евакуацію Фашоди, з 5 листопада зміцнюється курс державних трипроцентних паперів і тих акцій, які впали разом з ними [8, р. 7].

Переходячи до питання про позицію політичних партій у Франції щодо Фашодської кризи, необхідно відзначити, що ця позиція зазнала в багатьох випадках істотних змін. Якщо на початку конфлікту французька преса витримує, переважно ворожий тон щодо Англії, то до кінця жовтня ця позиція змінюється. Це пояснювалося тим, що частина французької верхівки, яка спочатку вважала, що Англія не наважиться розв'язати війну через зіткнення у Фашоді, переконалася у зворотному, судячи із виступів англійських імперіалістів. Реальна загроза війни змусила французьку пресу переглянути свої позиції. Крім того, можна сказати, що в таборі політичних партій у Франції стосовно питання щодо Фашодської кризи не було єдиної думки.

Стриманим із самого початку був тон урядової “LeTemps”, який відображав точку зору французького міністерства закордонних справ. Очевидно, поміркований тон газети повинен був підготувати її читачів до політичної лінії, яку почав проводити Т. Делькассе під час Фашодської кризи. Незважаючи на поміркованість своєї позиції, “LeTemps” заявляла, що французький уряд не піде на беззастережний відхід із Фашоди. Такі заяви робилися на сторінках “LeTemps”

аж до кінця жовтня [8, р. 10]. 25 жовтня “LeTemps” повідомляла, що Франція згодна на відхід із Фашоди, “якщо питання не буде довільно ізольоване від інших”, – натяк на необхідність компенсацій [8, р. 7]. Інший рупор Ке д’Орсе – “LeMatains”, – котрий виступав на початку конфлікту в непримиренному дусі, незабаром змінює свою позицію. Монсон, англійський посол у Парижі, називає цю зміну у повідомленні Солсбері “повною і несподіваною”. Так само, як і “LeMatains”, “LeTemps” наполягає на компенсаціях за відхід із Фашоди, заявляючи, що “все залежить від взаємних поступок” [13, р. 3]. Подібну позицію займають інші органи республіканців.

Радикальна преса зайняла приблизно таку ж позицію, як і помірковано–республіканська преса.

Прихильниками війни у Франції були найбільш реакційні сили – монархісти, військові, республіканці, що об’єдналися в таборі антидрейфусарів.

“Незалежна” антидрейфусарська “Eclair” 18 жовтня пише, що Франція “готова на усілякі жертви”, аби тільки відстояти свої захоплені території в Африці [17, р. 10]. Крайня права газета республіканського табору “Liberte” 10 жовтня закликає уряд вести з Англією переговори “з твердою рішучістю не відступити ні на йоту...” [11, р. 37]. Монархічна “Gollua” 11 жовтня проголошує: “Час для відступу минув, і суспільна думка, безсумнівно, засудить будь–які дії, продиктовані слабкістю” [18, р. 14]. Таку ж позицію займають бонапартисти. В “Austorite” один із керівників бонапартистів Касаньяк 25 жовтня заявляє, що ставлення Англії до Франції таке, “що ми повинні будемо рано чи пізно розпочати з нею війну” [15, р. 74].

Соціалістична “Lavoixdupuple”, орган жоресистів, яка виходила з листопада 1898 р. у Реймсі, публікує в листопаді 1898 р. статті Жореса і Дюбрейля, котрі закликали до створення англо–французької антанті [9, р. 18]. Жорес у “Lapetiterepublique” 5 листопада заявляє, що Франція “мала право” на захоплення в басейні Нілу.

Французька газета “JournaldesDébats” писала про те, що англійські купці, стривожені позицією англійського уряду у фашодській кризі і просять його прийняти всі міри для залагодження конфлікту [6, с. 40].

Гедисти вірно охарактеризували Фашодську кризу як зіткнення двох капіталістичних хижаків, які ділять колоніальну здобич.

Гедистський орган “LeSocialiste” виступає проти кампанії розпалення війни, яка велася у французькій пресі по обидва боки Ла–Маншу, і закликає соціалістів Англії і Франції розгорнути боротьбу проти підготовки війни. “Можна подумати, – пише “LeSocialiste”, – що ми знову напередодні війни 1870 р., коли жменька соціалістів протестувала проти війни, у той час як білі блузи кричали: “На Берлін!”” [12, р. 24]. Газета однією з перших виступає проти тих французьких правих соціалістів, які приєдналися до антианглійської “патріотичної” кампанії у пресі.

Найбільшим недоліком у позиції гедистів було те, що антивоєнної кампанії у зв’язку з загрозою війни вони фактично не розгорнули. У жовтні та листопаді гедистська “LeSocialiste” друкує низку статей про Фашодський конфлікт, але ніякої масштабної кампанії протесту, ніяких мітингів і демонстрацій проти

підготовки агресивної війни гедисти і не думали проводити.

Характерним у позиції французьких соціалістів усіх напрямків було те, що, розглядаючи питання про боротьбу Франції і Англії в Фашодській кризі, вони, як правило, ігнорували об’єкт цієї боротьби – народи Африки, за володарювання над якими розігрувалося зіткнення двох імперіалістичних держав.

Вкрай рідко з’являлися на сторінках соціалістичної преси матеріали іншого характеру. 15 жовтня, наприклад, у невеликій анонімній замітці в “LaLanterne” говориться, що ставлення Франції і Англії до темношкірого населення Фашоди нагадує байку, у якій кухар довідується в рибки, в якому соусі та хотіла б, щоб її з’їли. Що стосується негрів, пише автор замітки, то “чи будуть вони подані під англійським або французьким соусом, покаже майбутнє. Але їх це не цікавить, і ніхто ще не подумав, чому вони віддають перевагу” [14, р. 14].

Відступ Франції у Фашодській кризі мав велике міжнародне значення. У разі війни з Англією Франція ризикувала наразитися на напад Німеччини, яка могла б скористатися франко–англійським конфліктом, звівши рахунки з Францією.

Внаслідок капітуляції Франції перед Англією в багатьох суперечливих питаннях повинен був знайтися компроміс. Частково це стосувалося питань поділу Африки, які не зачіпали безпосередньо Судану. “Навряд чи буде перебільшенням сказати, що взяття Хартума і евакуація Фашоди закріпили за Англією Єгипет”, – писав в одному із повідомлень російський посол в Англії [4, арк. 380]. Пізніше, після закінчення Фашодської кризи, 19 січня 1899 р. в Каїрі була опублікована конвенція, яка встановлювала кондомініум Єгипту і Англії в Судані. Згідно з конвенцією вся влада в Судані була передана англійському генерал–губернатору, формально призначеному султаном і затвердженому англійським урядом.

Отже, підводячи підсумки, можна зробити такі висновки. Фашодська криза була для Франції важливим етапом у боротьбі за зміцнення колоніальної імперії. Загроза війни між Францією і Англією в цей період була цілком реальною, про що свідчила масштабна військова підготовка, яка проводилася в цих країнах у жовтні–листопаді 1898 р.

Питання про те, хто вийде переможцем у Фашодській кризі, мало вирішити співвідношення сил французьких та англійських колоніальних хижаків. Військово–морська слабкість Франції послужила однією з найістотніших причин її відступу.

Досліджуваний період характеризується посиленням уваги французької громадськості до колоніальної політики Англії на Африканському материку. Соціальний конфлікт у Третій республіці, поєднаний із загальною індустрією та військовою слабкістю країни, був причиною слабкості Франції на міжнародній арені, нерішучої експансіоністської політики. Вплив фінансистів у Франції не раз визначав та спрямовував політику кабінетів, які перебували далеко від берегів Сени.

Публікації періодичних видань, присвячені англійській колоніальній експансії в Африці, носили

характер, який співпадав із політичними настроями в уряді. Якщо на початку Фашодського конфлікту французька преса вороже ставиться до Англії, то до кінця жовтня ця позиція змінюється. Пояснюється це тим, що частина французької правлячої верхівки, яка спочатку вважала, що Англія не наважиться розв'язати війну через зіткнення у Фашоді, переконалася у зворотному, судячи із виступів англійських імперіалістів. Французька преса переглянула свої позиції через реальну загрозу війни.

Крім того, можна сказати, що в таборі політичних партій у Франції стосовно питання про Фашодську кризу не було єдиної думки. На відміну від Англії, у Франції під час Фашодської кризи уряд не був повністю підтриманий через розбіжності, які виникли між партіями в результаті внутрішньополітичної боротьби. Справа Дрейфуса викликала неабиякий ажіотаж у народних масах. Французький уряд повинен був зрозуміти, що період гострої внутрішньополітичної кризи не був найкращим для війни з Англією.

Загалом, все це змушувало французький уряд шукати компроміс з Англією. Політичні діячі Франції, які в основному належали до республіканського табору, ще до Фашодської кризи виявляли бажання зблизитися з Англією. Пізніше планувалося створення англо-франко-російського союзу. У результаті франко-німецьких суперечностей підсилювалося бажання зблизитися з Англією, яке змушувало Францію шукати дружніх відносин з великими європейськими державами. Колоніальне суперництво Франції і Англії в Африці у другій половині XIX ст. завершилося мирно.

Список використаних джерел

1. Александров В. В. Борьба империалистических держав за раздел Африки (1881–1914 гг.) / В. В. Александров. – М.: Высшая школа, 1963. – 84 с.
2. Александров Г. Капитализм и колониальная политика / Г. Александров. – М.–Л.: Московский рабочий, 1962. – 152 с.
3. Архив внешней политики Российской империи историко-документального департамента МИД России. – Ф. 133. Канцелярия министра иностранных дел 1797–1917 гг. – Оп. 470 (1870–1917). – Д. 68 (2). Донесение Стааля Е. от 6 сентября 1898 г.
4. Там же. – Д. 68 (2). Донесение Стааля Е. от 28 октября 1898 г.
5. История дипломатии: В 5 т. / [Под ред. А. А. Громыко, И. Н. Земскова, В. А. Зорина, В. С. Семенова и др.]; автор тома В. М. Хвостов. – М.: Госполитиздат, 1963. – Т. 2: Дипломатия в новое время. 1874–1914 гг.
6. Московские ведомости. – 17.X.1898. – С. 34–42.
7. Субботин В. А. Англо-французское столкновение в Фашоде в 1898 г. / В. А. Субботин // Африканский сборник. – М.: Изд. восточной л.-ры, 1963. – С. 143–169.
8. La bourse française éprouve les temps pénibles // Le Temps. – 25.X.1898. – P. 4–8.
9. La crise Fachoda aujourd'hui // La Voix du peuple. – 18.XI.1898. – P. 17–33.
10. Le gouvernement français ne reculera pas // Le Temps. – 14.IX.1898. – P. 10–16.
11. Les Embuscades de la vie // Liberté. – 10.X.1898. – P. 32–45.
12. Nous sommes contre une guerre, nous demandons un monde // Le Socialiste. – 30.X.1898. – P. 22–38.
13. Nous demandons la compensation pour la France // Le Temps. – 25.X.1898. – P. 2–7.
14. L'attitude de la France envers les un nègres // La Lanterne. – 15.X.1898. – P. 10–16.
15. La menace de la guerre entre la France et l'Angleterre // Austerite. – 25.X.1898. – P. 68–76.
16. Cambon P. Correspondance 1870–1924 / Paul Cambon. – P., 1940. – Т. I. – 461 p.

17. Vers la réparation // Éclair. – 18.X.1898. – P. 8–21.
18. Fachoda et France // Gollua. – 11.X.1898. – P. 12–26.

Список використаних джерел (транслітерований)

1. Aleksandrov V. V. Bor'ba imperialisticheskikh derzhav za razdel Afriki (1881–1914 gg.) / V. V. Aleksandrov. – M.: Vysshaja shkola, 1963. – 84 s.
2. Aleksandrov G. Kapitalizm i kolonial'naja politika / G. Aleksandrov. – M.–L.: Moskovskij rabochij, 1962. – 152 s.
3. Arhiv vneshnej politiki Rossijskoj imperii istoriko-dokumental'nogo departamenta MID Rossii. – F. 133. Kanceljarija ministra inostrannyh del 1797–1917 gg. – Op. 470 (1870–1917). – D. 68 (2). Donesenie Staalja E. ot 6 sentjabrja 1898 g.
4. Tam zhe. – D. 68 (2). Donesenie Staalja E. ot 28 oktjabrja 1898 g.
5. Istoriija diplomatii: V 5 t. / [Pod red. A. A. Gromyko, I. N. Zemskova, V. A. Zorina, V. S. Semenova i dr.]; avtor toma V. M. Hvostov. – M.: Gospolitizdat, 1963. – T. 2: Diplomatiija v novoe vremja. 1874–1914 gg.
6. Moskovskie vedomosti. – 17.X.1898. – S. 34–42.
7. Subbotin V. A. Anglo-francuzskoe stolknovenie v Fashode v 1898 g. / V. A. Subbotin // Afrikaniskij sbornik. – M.: Izd. vostochnoj l-ry, 1963. – S. 143–169.
8. La bourse française éprouve les temps pénibles // Le Temps. – 25.X.1898. – P. 4–8.
9. La crise Fachoda aujourd'hui // La Voix du peuple. – 18.XI.1898. – P. 17–33.
10. Le gouvernement français ne reculera pas // Le Temps. – 14.IX.1898. – P. 10–16.
11. Les Embuscades de la vie // Liberté. – 10.X.1898. – P. 32–45.
12. Nous sommes contre une guerre, nous demandons un monde // Le Socialiste. – 30.X.1898. – P. 22–38.
13. Nous demandons la compensation pour la France // Le Temps. – 25.X.1898. – P. 2–7.
14. L'attitude de la France envers les un nègres // La Lanterne. – 15.X.1898. – P. 10–16.
15. La menace de la guerre entre la France et l'Angleterre // Austerite. – 25.X.1898. – P. 68–76.
16. Cambon P. Correspondance 1870–1924 / Paul Cambon. – P., 1940. – Т. I. – 461 p.
17. Vers la réparation // Éclair. – 18.X.1898. – P. 8–21.
18. Fachoda et France // Gollua. – 11.X.1898. – P. 12–26.

Pluta N. V., candidate of historical sciences, associate professor of world history cathedra at Rivne State Humanitarian University (Ukraine, Rivne), plyta@ukr.net

Position of French press on Fashod crises

The article is devoted to colonial policy of France in Africa in 90th of XIX century, namely, to research of French-English disagreements in Fashod, reaction of French press and society to this. The aim of the research is to analyze positions of French press on French-English disagreements in Fashod in the end of XIX century.

Fashod incident was an important stage for France in struggle for strengthening the colonial empire. The character of publications in periodicals devoted to English colonial expansion in Africa coincided with political trends in the government. Thus, in the beginning of Fashod conflict the French press had hostile attitude to England, and by the end of October this position had changed. This can be explained with the fact that part of French governing elite, which considered that England would not dare to start war because of Fashod, reassured themselves in the contrary, which can be judged from the speeches of English imperialists. French press revised its positions due to real war threat.

Keywords: France, colonial policy, Fashod crisis, French-English colonial disagreements, political discussions, Dreyfus affair.

Плюта Н. В., кандидат исторических наук, доцент кафедры всемирной истории, Ровенский государственный гуманитарный университет (Украина, Ровно), plyta@ukr.net

Позиція французької преси относительно Фашодського кризиса

Рассмотрена колониальная политика Франции в Африке в 90-е гг. XIX в., в частности, исследованы франко-английские противоречия в Фашоде, реакция на эти события французской прессы и общества.

Цель исследования – проанализировать позицию французской прессы относительно франко-английских противоречий в Фашоде конца XIX в.

Фашодский инцидент был для Франции важным этапом в борьбе за укрепление колониальной империи. Публикации периодических изданий, посвященные английской колониальной экспансии в Африке, носили характер, который совпадал с политическими настроениями в правительстве. Если в начале Фашодского конфликта французская пресса враждебно относилась к Англии, то к концу октября эта позиция менялась. Объясняется это тем, что часть французской правящей верхушки, которая изначально считала, что

Англия не осмелится развязать войну из-за столкновения в Фашоде, убедилась в обратном, судя по выступлениям английских империалистов. Французская пресса пересмотрела свои позиции из-за реальной угрозы войны.

Ключевые слова: Франция, колониальная политика, Фашодский кризис, франко-английские колониальные противоречия, политические дискуссии, дело Дрейфуса.

* * *

УДК 75:711.57(477–25)О.О.Мурашко “18/19”

Добріян Д. М.
аспірантка, Київський національний
університет ім.Тараса Шевченка
(Україна, Київ), vanderveydenkiev@gmail.com

ВИСТАВКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕКСАНДРОВИЧА МУРАШКА (1898–1922 РОКИ)

Вісвітлено галереїно-виставкову діяльність Олександра Мурашка у 1898–1922 роках. У публікації розглядається персональна участь митця у мистецьких об'єднаннях та художніх виставках. Подається зріз організаторської діяльності майстра у культурному житті міста.

Ключові слова: мистецтво, живопис, Олександр Мурашко, художні вернісажі, Нове товариство художників, Союз російських художників, Київське товариство художників, Товариство пересувних художніх виставок.

Участь Олександра Мурашка у галереїно-виставковому житті ніколи не була темою спеціального дослідження. Джерельну базу розвідки складають архівні матеріали, каталоги виставок, інформація у періодичних виданнях. Творчість Олександра Мурашка попередньо розглядалася у роботах Д. Антоновича, А. Шпакова та Л. Членової, однак виставковий аспект діяльності О. Мурашка зачіпався побіжно. Необхідність детального розгляду цього напрямку культурницької діяльності О. Мурашка, була викликана постійно зростаючим інтересом суспільства до постаті митця. Тому головним завданням статті є аналіз діяльності художника в мистецьких об'єднаннях та художніх виставках.

Олександр Олександрович Мурашко був здібним педагогом та активним громадським діячем, однак в історію він увійшов, перш за все, як талановитий художник та постійний експонент художніх вернісажів.

Виставкову діяльність Олександр Мурашко розпочав наприкінці XIX століття, будучи в той час учнем майстерні Іллі Рєпіна. Молодий художник дебютував у 1898 році на Весняній виставці в Петербурзі, на якій він представив портрет свого академічного друга М. Петрова [8, с.3, 8]. Наступного 1899 року Олександр Мурашко знову взяв участь у Академічній виставці у Петербурзі. Він продемонстрував відвідувачам своє полотно “Мак” портрет Ольги Адріанівни Прахової у маскарадному костюмі” [16]. Талант молодого митця швидко увінчався успіхом: двічі на щорічних вернісажах Московського товариства шанувальників мистецтва О. Мурашко отримував першу премію Л. Н. Паніна за свої портрети [7, с. 2]. У тому ж році його ім'я вперше з'явилося на художньому вернісажі киян: на VI виставці Київського товариства художніх виставок [33, с. 497].

У творчій біографії художника 1900 рік став вирішальним. Того року на конкурсній виставці в Академії мистецтв Олександр Мурашко представив на розсуд суддів картину “Похорон кошового”. Саме за цю роботу майстер отримав звання художника та право

навчатися закордоном за рахунок Академії [37, с. 38–39]. Перебуваючи в Європі, О. Мурашко надсилав свої полотна до Петербургу на Весняні художні імпрези. У 1901 році він експонував 2 роботи: етюд та портрет М. В. Нестерова, відомого художника та друга [14, с. 3, 12]. Нині ця робота знаходиться у Росії, у місті Уфа. У Парижі О. Мурашко створив полотно “Кав'ярня”, яке було виставлено у 1902 році у Петербурзі та згодом у Москві [15].

Відразу після свого повернення до Російської імперії молодий митець долучився до створення Нового товариства художників (офіційна назва – Новое общество художников) або “НОХ”. Це угруповання було засноване у 1904 році групою молодих художників, здебільшого колишніми учнями Петербурзької Академії мистецтв. Перша виставка товариства відкрилася 7 лютого 1904 року. На ній Олександр Мурашко представив декілька робіт, серед яких найбільшого резонансу набули картини “У кав'ярні” та “На вулицях Парижа” [19]. Роботи митця не отримали належної оцінки, і скоріше були розкритиковані, аніж схвалені. На другій імпрезі Нового товариства художників, у 1905 році, молодий майстер виставив портрет О. М. Нестерої (Шретер), доньки художника М. В. Нестерова [20]. Ця робота кардинально відрізнялася від полотен паризького циклу, а тому дістала схвальні відгуки від петербурзької критики. На вернісажі 1906 року Олександр Мурашко надав п'ять робіт: “Карусель”, “На ковзанці” (портрет Олександри Іванівни Мурашко), “Портрет О. А. Прахової” та 2 етюди [21]. За весь час свого існування, до 1917 року, виставкова організація “НОХ” організувала 10 художніх імпрез [6, с. 411]. Олександр Мурашко був активним експонентом на виставках “НОХ”, однак узяв участь лише у перших чотирьох. Востаннє в лавах цієї організації він експонував свої роботи у 1907 році. Тоді О. Мурашко показав картини: “Старий учитель” (портрет художника М. І. Мурашка), “На терасі” (портрет Олександри Іванівни Мурашко) та портрет польського художника Яна Станіславського [22].

У 1907 році Олександр Мурашко переїздить із Петербургу до Києва. Художник не припинив брати участь у вернісажах столичного міста, але у той же час почав активну участь у київському виставковому житті. Вдруге, після VI виставки Київського товариства художніх виставок, митець продемонстрував свій талант у листопаді 1908 року, на ювілейній виставці Миколи Мурашка. Маргарита Мурашко, дружина художника, у своїх мемуарах згадувала, що роботам Олександра Олександровича була відведена ціла зала. Майстер експонував картини: “Карусель”, “Кав'ярня”, портрети Я. Станіславського та Н. Тараніної, портрет М. Мурашка, “На ковзанці” (портрет Олександри Іванівни Мурашко), “На терасі” (портрет Олександри Іванівни Мурашко), “На кормі” (портрет Жоржа Мурашка) та інші роботи [23].

Знаковою подією у творчій біографії Олександра Мурашка стала X Міжнародна виставка у Мюнхені, яка тривала від червня до липня 1909 року. Митець відправив на мюнхенський вернісажі полотно “Карусель”, яке викликало позитивні враження у шанувальників мистецтва [1]. За цю картину